

РОЗВИТОК СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ В УКРАЇНІ

Система депозитного страхування — це комплекс заходів, які забезпечують захист вкладів від їх втрати вкладниками у випадку банкрутства комерційного банку. Створення гарантій повернення вкладів, формування механізму упередження масового вилучення вкладів з депозитних рахунків і, таким чином, упередження кризи банківської ліквідності — питання, які стали актуальними для банківської системи України в період її становлення. Страхування депозитів має відігравати найважливішу роль у зміцненні довіри насамперед населення України до банківських установ.

Як правило, рішення про створення системи страхування депозитів у більшості країн приймалось у періоди криз банківської системи. Вперше така система була створена у США згідно із законом про банківську діяльність 1933 р. Функціональним органом цієї системи стала Федеральна корпорація страхування депозитів (ФКСД). Для ФКСД характерними є державна власність і управління страховим фондом, фінансова підтримка держави, застосування різних методів розв'язання проблемних ситуацій (санация проблемних банків, надання стабілізаційних кредитів, ліквідація безперспективних активів проблемних банків тощо), взаємодія з державними органами банківського нагляду.

Інші країни, які приходили до необхідності депозитного страхування, не обов'язково застосовували систему страхування депозитів США. Нині в різних країнах склались різні варіанти депозитного страхування:

- за характером вимог щодо участі комерційних банків — обов'язкове і добровільне;
- за специфікою правового регулювання — імперативне і диспозитивне;

- за повнотою об'єкта страхування — повне, обмежене і дискреційне;
- за формою власності функціональних органів системи страхування депозитів — державне, приватне і змішане;
- за принципом визначення розміру страхового внеску — фіксоване і диференційоване.

В Україні вперше необхідність страхування депозитів було визнано Законом України "Про банки і банківську діяльність" 1991 р. Згідно із цим законом держава визнавалась гарантом захисту вкладів в Ощадному банку і передбачалось створення міжбанківського фонду страхування депозитів.

Однак лише в 1996 р. Національний банк України (НБУ) розробив проект положення про міжбанківський фонд обов'язкового страхування та проект закону про фонд страхування депозитів фізичних осіб. Пропонована система мала такі характерні риси:

- обов'язковий характер для всіх комерційних банків, окрім Ощадбанку, вклади в якому гарантувались державою;
- імперативний характер правового регулювання: законодавче встановлення об'єкта, суб'єктів, правил і процедури страхування;
- обмеженість об'єкта страхування лише вкладами фізичних осіб;
- створення функціонального органу системи депозитного страхування за рахунок внесків банків;
- фіксовані страхові внески до фонду незалежно від фінансового стану і ризиковості операцій банківської установи;
- невторчання органів фонду в діяльність банку, обмеженість контролю;

- встановлення максимальної межі відшкодування вкладу.

У вересні 1998 р. Указом Президента України було затверджено положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів, в якому були збережені основні засади проекту закону. Фонд було створено як державну економічно самостійну спеціалізовану організацію. Внесок держави в особі Національного банку України становив 20 млн грн. Однак участь держави цим не обмежувалась. Фонду була надана можливість вкладати кошти в державні цінні папери, доходи від яких посилювали б його можливості. Водночас у разі недостатності коштів для відшкодування вкладів передбачалась можливість отримання спеціальних позичок у НБУ.

З прийняттям 20 вересня 2001 р. Закону України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" № 2740-14 на Фонд покладено і контрольні функції. Відтепер Фонд має право одержувати від НБУ необхідну інформацію щодо діяльності банків, видавати власні нормативні акти, встановлювати форми звітності та порядок їх надання, здійснювати перевірки банків-учасників з питань, що належать до його компетенції, а також застосовувати самостійно і вносити пропозиції НБУ щодо застосування заходів впливу до банків-порушників.

Розвиток системи страхування депозитів в Україні свідчить, що в її арсеналі є інструментарій, що характерний для розвитку цієї системи у світовій практиці. Практична реалізація безпосереднього завдання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб пов'язана з відшкодуванням вкладів фізичним особам — вкладникам банку "Україна". Лише практика виявляє переваги та недоліки задекларованих процедур і правил відшкодування недоступних вкладів.

До переваг належить обов'язковий характер страхування депозитів фізичних осіб для всіх комерційних банків, що ставить вкладників усіх банків в однакові умови щодо гарантованості повернення їм коштів депозиту. Участь держави та імперативність регуляційних норм щодо системи депозитного страхування в Україні забезпечили високий статус цієї системи, її стабільність, а отже, фінансову спроможність здійснення процедури відшкодування. Наявність максимальної межі відшкодування вкладу та встановлення її відносно одного вкладника, а не одного вкладу, дало змогу прискорити процедуру відшкодування.

Однак наявні й недоліки, серед яких низький рівень законодавчого обмеження мінімальної суми депозиту, який підлягає відшкодуванню в разі його недоступності, — 1 грн. Важко уявити ситуацію, що задля однієї або навіть трьох гривень вкладник з'явиться в банк, який безпосередньо здійснює виплати за вкладами за дорученням Фонду. Однак саме цей банк несе витрати з обслуговування рахунків, за якими здійснюються виплати. Витрати часом перевищують обсяг самої виплати і лягають значним фінансовим тягарем на банк. Дію цього неврахованого фактора нині відчуває на собі Ощадбанк України, через систему установ якого здійснюється відшкодування вкладникам банку "Україна". Доцільно було б мінімальну суму відшкодування узгодити із середніми витратами банку на ведення та обслуговування відповідного рахунка вкладника.

Вибір банку, через який здійснюватиметься відшкодування, на нашу думку, є прерогативою депонента. Якщо він має рахунок в будь-якій банківській установі, система страхування депозитів повинна передбачати можливість переказування коштів за заявою депонента саме на цей рахунок, що особливо актуально в умовах наявності карткових рахунків у громадян. Це, з одного боку, звільнить частину вкладників від необхідності відвідувати банк негайно чи в межах визначеного періоду, а з іншого — зменшить витрати банків, яким доручено виконувати процедуру відшкодування.

Тепер щодо квоти страхової відповідальності. Звичайно ці суми доволі великі у країнах з розвиненою економікою (30 тис. дол. у Великій Британії, 77 тис. дол. у Франції). Однак слід зазначити, що вони є й доволі різновеликими навіть у країнах з однаковим рівнем економічного розвитку. В Україні система страхування депозитів захищає інтереси лише фізичних осіб, причому з категорії дрібних вкладників. Спостерігається тенденція щодо збільшення суми відшкодування: від 500 грн (без урахування відсотків за депозитами) до 1200 грн згідно з чинним законодавством (з урахуванням відсотків) на одного вкладника. Насамперед доцільно суму відшкодування узгодити з євро або іншою вільноконвертованою валютою. Адже процедура відшкодування не є звичною процедурою і не здійснюється регулярно. Інфляційні сподівання стирають вагомість зафіксованої законом суми у країнах з нестабільною економікою. Водночас суму відшкодування доцільно коригувати відповідно до тенденцій зміни обсягу депозитів фізичних осіб.

Отже, система страхування депозитів в Україні розвивається з урахуванням досвіду інших країн та особливостей національної економіки. Однак національна система страхування депозитів має й широкі можливості для розвитку, наприклад, розширення об'єкта страхування, збільшення квоти страхового відшкодування, удосконалення процедури відшкодування, диференціація страхових внесків для різних банків залежно від їх фінансового стану та ризиковості операцій.

Література

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 20 березня 1991 р. № 872/ХІІ.
2. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. № 2121/ІІІ.
3. Закон України "Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб" від 20 вересня 2001 р. № 2740-14.
4. Положення про фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Затв. постановою КМУ і НБУ від 21.01.99 № 70.